บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นกระบวนการที่สังคมจัดขึ้น เพื่อสนองความต้องการของสังคม โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการถ่ายทอดวัฒนธรรม รวมทั้ง การปรับปรุงวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม (อดุลย์ ตันประยูร,2539) การศึกษายังเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ เพราะจะช่วยสนับสนุนกระบวนการพัฒนาต่างๆ ให้เกิดสัมฤทธิ์ผลได้อย่างดี (ก่อ สวัสดิ์พาณิชย์, 2529) โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือการพัฒนาคน เพราะคนเป็นจุดเริ่มต้นและเป้าหมายในการพัฒนา ถ้าหากคนไม่ได้รับการพัฒนาแล้ว สิ่งอื่นจะพัฒนาขึ้นมาไม่ได้ (สุนทร โคตรบรรเทา, 2526) ดังนั้นกระบวนการในการพัฒนาจึงต้องคำนึงถึงความสามารถของคน หรือพัฒนาคนให้เป็นคนที่มีคุณภาพ มีความสามารถที่จะปรับตัวได้อย่างรู้เท่าทันกับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของโลก ทั้งด้านวัฒนธรรม สังคมและการเมือง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2538) ในการพัฒนาคนนั้นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือการศึกษา แต่ในอดีตที่ผ่านมามีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่จะได้เข้าสู่การศึกษาในระบบได้ เนื่องจากการจัดการศึกษาในระบบมีข้อจำกัดหลายประการ ทั้งในด้านการขาดโอกาสและความเสมอภาคของประชาชน การขาดแคลนทรัพยากรทางการศึกษา และค่าใช้จ่ายที่สูงของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนวิทยาการสมัยใหม่เกิดขึ้นในอัตราที่รวดเร็วเกินกว่าที่ระบบการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษา จะสามารถถ่ายทอดสิ่งเหล่านี้ได้อย่างสมบูรณ์สม่ำเสมอ และตลอดเวลา จากข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนไม่สามารถเตรียมคนได้อย่างสมบูรณ์แบบในชีวิตเพื่ออนาคต และมีแนวโน้มว่าผู้คนในสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม หรือยุคสังคมสารสนเทศจะต้องปรับตนเองเพื่อเรียนทักษะใหม่ๆ และอาชีพใหม่ๆ อยู่เสมอมิฉะนั้นจะล้าหลัง (วิชัย ตันศิริ,2539)

ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยใช้ระบบการศึกษาเป็นยุทธศาสตร์หลักในการพัฒนากำลังคนด้านวิชาชีพมาโดยตลอด และไม่เคยเน้นการฝึกอบรมให้เป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนากำลังคนดังกล่าวโดยเฉพาะการยกระดับเทคโนโลยีระหว่างการทำงาน (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541) การพัฒนากำลังคนด้านวิชาชีพโดยใช้ระบบการศึกษาหรือการอาชีวศึกษาของประเทศไทยยังขาดคุณภาพ นักเรียนส่วนใหญ่ที่จบออกมายังขาดทักษะในการทำงาน ไม่สามารถใช้ความรู้ทางวิชาการในการพัฒนาทักษะของตนเองให้ทันกับเทคโนโลยีที่เปลี่ยนไป

อย่างรวดเร็ว สาเหตุแห่งการด้อยคุณภาพดังกล่าวเนื่องมาจากรูปแบบการจัดการอาชีวศึกษาที่ผ่านมาจำกัดอยู่ภายในรั้วโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ มีการแก้โจทย์ปัญหาเพียงแค่ในสถานการณ์จำลองจากการทำงานในโรงฝึกงาน และที่สำคัญการฝึกระยะสั้นๆ ตามข้อกำหนดของหลักสูตรไม่เพียงพอที่จะให้เกิดความเชี่ยวชาญใดๆขึ้นได้ (วีรนุช ปิณฑวนิช,2543) ประกอบกับเทคโนโลยีในภาคอุตสาหกรรมที่รองรับผู้สำเร็จการศึกษาด้านวิชาชีพ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษามักจะตามการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีไม่ทัน จึงเกิดช่องว่างระหว่างกำลังคนที่ผลิตออกมาขาดทักษะความสามารถตามที่ภาคอุตสาหกรรมต้องการ(มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย,2543) เพราะรูปแบบของการศึกษาที่มีอยู่ในปัจจุบันไม่เพียงพอ และไม่สอดคล้องกับสภาพเศรษฐกิจในตลาดยุคใหม่ซึ่งต้องการให้มีการฝึกฝนทักษะใหม่ๆ อยู่เสมอ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

ปัจจุบันประเทศต่างๆ ทั่วโลกได้ตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิตและสังคมแห่งการเรียนรู้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน ที่ทำงาน สถาบันการศึกษา หรือ สถานฝึกวิชาชีพต่าง ๆ (อมรวิชช์ นาครทรรพ์, 2543) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริม สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของกำสังคนด้านสาขาวิชาชีพ โดยเปิดโอกาสให้กำลังคนดังกล่าวได้รับการฝึกอบรมระหว่างการทำงาน รวมทั้งการยอมรับผลการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานวิชาชีพให้มีทักษะและความสามารถที่จะปฏิบัติงานได้จริงตามสมรรถฐานของวิชาชีพนั้นๆ (Blank,1982) อีกทั้งยังเป็นการเปิดโอกาสให้กว้างขวางขึ้นสำหรับผู้ที่ต้องการเพิ่มวุฒิการศึกษา โดยการนำผลการเรียนรู้จากการฝึกอบรมระหว่างการทำงาน และผลการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน ซึ่งเปรียบเสมือนการศึกษาตามอัธยาศัย ไปใช้ในการเทียบโอนเพื่อเข้ารับการศึกษาหรือศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไป (Evan,1990) การเปิดโอกาสให้กำลังคนด้านสาขาวิชาชีพ มีการฝึกอบรมระหว่างการทำงาน (On the Job Training) หรือการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงาน (Learning Through Experience) และให้การยอมรับในความชำนาญและการเทียบโอนมีความสำคัญต่อการพัฒนากำลังคนสาขาวิชาชีพเพราะจะสามารถปฏิบัติงานได้อย่างแท้จริงตามสมรรถวิสัยของวิชาชีพนั้น ๆ (Blank, 1982) ทั้งนี้เพื่อยกระดับทักษะและมาตรฐานวิชาชีพในการทำงานให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น เพราะการพัฒนากำลังคนในสาขาวิชาชีพถือเป็นการลงทุนทางทรัพยากรมนุษย์ (Schutlz, 1971) การส่งเสริมให้บุคลากรด้านวิชาชีพมีการศึกษาตลอดชีวิต โดยการยอมรับการเรียนรู้จากประสบการณ์จากการทำงาน (Learning Through Experience) เป็นการเปิดโอกาสให้กว้างขวางขึ้นสำหรับผู้ที่ต้องการเพิ่มศักยภาพหรือมูลค่าเพิ่มของบุคคล รวมทั้งคุณวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้น (Human Capacity Building) และสามารถนำผลการยอมรับการเรียนรู้จากประสบการณ์การทำงานไปใช้ในการเทียบโอนเพื่อเข้ารับการศึกษาและศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา (Evan, 1990)

จากผลการวิจัยในประเทศไทยพบว่า แรงงานในภาคอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ยังต้องการเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมัธยมศึกษาปีที่ 6 (คมกฤช จันขจร 2537) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2542) ที่พบว่าการผลิตกำลังคนในภาคอุตสาหกรรมนั้น ควรมองโอกาสสำหรับการฝึกอบรมเพิ่มเติมและการศึกษาต่อในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไปของกำลังคนด้วย โดยจัดให้มีการอบรมช่างฝีมือที่เป็นพหุทักษะ สำหรับอาชีพใดอาชีพหนึ่งให้กับเยาวชนที่จบมัธยมศึกษาตอนต้น หรือต่ำกว่า แต่ขาดโอกาสทางการศึกษา โดยร่วมมือกับภาคเอกชนจัดการฝึกอบรมให้ควบคู่กับระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) นอกจากนี้จากการวิจัยของ ศรีสวรรค์ แสงวิจิตร (2531) พบว่าผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ต้องการให้มีการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนในลักษณะการศึกษาต่อเนื่อง รวมทั้งการฝึกอบรมระยะสั้น โดยสถานที่จัดการศึกษาในโรงงานอุตสาหกรรม และให้หน่วยงานภาครัฐและสหภาพแรงงานเป็นผู้สนับสนุน และจากการวิจัยของนิรมล สุธรรมกิจ และคณะ (2538) พบว่าการศึกษานอกระบบโรงเรียนสายอาชีพ จะมีส่วนช่วยพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของไทยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เป็นการเสริมสร้างโอกาสพัฒนาทักษะและวิชาชีพที่จำเป็นอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตได้

การเปิดโอกาสให้บุคลากรสาขาวิชาชีพ หรือผู้พลาดโอกาสทางการศึกษา รวมทั้งผู้ที่ต้องออกจากระบบการศึกษากลางคัน สามารถนำประสบการณ์ในการทำงาน การฝึกอบรมวิชาชีพทางการศึกษานอกระบบ มาใช้เทียบระดับหรือเทียบโอนผลการเรียนเพื่อสามารถศึกษาต่อในหลักสูตรอื่น ๆ ในระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไป สอดคล้องกับ มาตรา 15 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ได้บัญญัติให้มีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย โดยให้มีการเทียบโอนผลการเรียนที่ผู้เรียนสะสมไว้ระหว่างรูปแบบเดียวกันหรือต่างรูปแบบได้ไม่ว่าจะเป็นผลการเรียนจากสถานศึกษาเดียวกันหรือไม่ก็ตาม รวมทั้งจากการเรียนรู้นอกระบบ ตามอัธยาศัย หรือจากประสบการณ์การทำงาน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

การจัดการเรียนการสอน หรือการฝึกอบรมด้านวิชาชีพสำหรับกำลังคนในสาขาวิชาชีพให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาตินั้น เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งเพราะว่ากำลังคนในสาขาวิชาชีพส่วนใหญ่ร้อยละ 80 มีพื้นฐานการศึกษาในระดับประถมศึกษาเท่านั้น (สุมาลี ปิยตานนท์, 2539) และส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18 – 35 ปี อีกทั้งยังมีแนวโน้มว่าจะถูกให้ออกจากงานเมื่ออายุเกิน 35 ปี (มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2541) และจากการศึกษายังพบว่ากำลังคนในสาขาวิชาชีพดังกล่าว มีความต้องการเพิ่มพูนความรู้และทักษะวิชาชีพที่เกี่ยวข้องและต้องการศึกษาสายอาชีพในระดับที่สูงขึ้น (สุมาลี สังข์ศรี และคณะ 2529) การมีระดับการศึกษาต่ำและถูกให้ออกจากงานเมื่ออายุเกิน 35 ปี เป็นข้อจำกัดที่สำคัญสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ดังนั้นรัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นที่ต้องหากลยุทธ

ในการพัฒนากำลังคนในสาขาวิชาชีพให้มีทักษะและระดับการศึกษาที่สูงขึ้น โดยใช้การศึกษาที่มีความเหมาะสมกับผู้ที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ เพราะกำลังคนดังกล่าวเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 18-35 ปี ซึ่งอยู่ในวัยผู้ใหญ่ตอนต้น (สุวัฒน์ วัฒนวงศ์, 2539) ดังนั้น กระบวนการจัดการศึกษาสำหรับกำลังคนภาคอุตสาหกรรมหรือแรงงานนั้นต้องใช้กลยุทธและรูปแบบที่เหมาะสม คือต้องมีการเพิ่มหรือขยายการฝึกอบรมทางการศึกษานอกระบบหรือการศึกษาผู้ใหญ่ ทั้งนี้สิ่งที่หน่วยงานที่รับผิดชอบจะต้องคำนึงถึงคือ เหตุผลที่กำลังคนในสาขาวิชาชีพที่เป็นผู้ใหญ่ จึงเข้ามาสู่โครงการการฝึกอบรม ต้องการเรียนรู้อะไร เรียนรู้ได้อย่างไร และต้องการความช่วยเหลืออะไรบ้างในการเรียนรู้ (Tough, 1971) ความสามารถของนักการศึกษานอกระบบหรือนักการศึกษาผู้ใหญ่

อีกประการหนึ่งที่สำคัญคือความสามารถในการกำหนดได้อย่างชัดเจนว่าอะไรคือความต้องการ ปัญหา หรือสถานการณ์ที่จะต้องเปลี่ยนแปลง และสามารถเลือกกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมที่สุดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงที่จะตอบสนองความต้องการและปัญหา อาจเป็นเรื่องความรู้ เจตคติ หรือด้านทักษะชีวิตและอาชีพ ส่วนคำว่า "ความต้องการ" (Needs) และ "ปัญหา" (Problems) เป็นคำที่ควรจะทำความเข้าใจ เพราะในหลายกรณีมีการใช้ในความหมายเดียวกัน แต่สำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน จะเหมาะสมมากกว่าถ้าจะใช้คำว่า "ความต้องการ" ในเรื่องที่เป็นรายบุคคล (Individual) และใช้คำว่า "ปัญหา"ในเรื่องที่เกี่ยวกับกลุ่มคนหรือชุมชน (Group or Community) (อุ่นตา นพคุณ,2546) การเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพจะให้ความสำคัญของประสบการวิชาชีพของผู้ใหญ่แต่ละคนเป็นสำคัญ การเรียนการสอนผู้ใหญ่จะเน้นความสำคัญของแต่ละบุคคล ดังนั้นการประเมินเพื่อเทียบโอนผลการเรียนหรือการประเมินผลการฝึกอบรมหรือการเรียนจึงต้อง เน้นผลสัมฤทธิของแต่ละบุคคล นอกจากนี้แล้วสิ่งที่ต้องตระหนักอยู่เสมอก็คือ การพยายามทำให้กำลังคนในสาขาวิชาชีพที่เป็นผู้ใหญ่เกิดการเรียนรู้โดยการนำตนเองให้มากที่สุดด้วย อีกทั้งยังต้องคำนึงถึงเงื่อนไขในการเรียนรู้ (Knowles, 1978) ดังนี้

1. ผู้เรียนมีความรู้สึกว่าต้องการที่จะเรียนรู้
2. สภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้และการยอมรับความแตกต่างระหว่างผู้เรียน
3. เป้าหมายประสบการณ์การเรียนรู้คือ วัตถุประสงค์ของผู้เรียน
4. ผู้เรียนควรมีส่วนในความรับผิดชอบ การวางแผนกำหนดประสบการณ์ เพื่อการเรียนรู้
5. ผู้เรียนควรมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้
6. กระบวนการเรียนรู้จะมีความสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการใช้ประสบการณ์ของผู้เรียน
7. ผู้เรียนจะรู้สึกถึงความก้าวหน้าของตนเอง

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมื่อพิจารณาถึงกิจกรรมการฝึกอบรมหรือจัดการเรียนการสอนนั้น สิ่งที่สำคัญคือการยอมรับความรู้ความเข้าใจจากอาชีพ และการงานที่ปฏิบัติอยู่ ถือว่าเป็นการเรียนรู้ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง และควรจะจัดให้เป็นการศึกษาตลอดชีวิต เพราะจะทำให้เกิดการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยอาจจะใช้เครือข่ายเพื่อการเรียนรู้ (Illich, 1973) และในกิจกรรมการเรียนการสอนนั้นผู้สอนต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง บทบาทของผู้สอนควรจะเป็นผู้อำนวยความสะดวกเพื่อการเรียนรู้ อีกทั้งยังต้องมีทัศนคติ 3 ประการที่เป็นคุณสมบัติสำคัญ (Roger, 1951) คือ

1. การให้ความไว้วางใจ และการยอมรับในตัวผู้เรียน
2. การมีความจริงใจต่อผู้เรียน
3. การมีความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจ

วิธีและเทคนิคการสอนที่เหมาะสมที่สุดสำหรับผู้เรียนที่เป็นผู้ใหญ่ในลักษณะปัจเจกชน (Individual Learning) มี 10 ลักษณะ (อุ่นตา นพคุณ,2546) คือ

1. การฝึกงาน (Apprenticeship) : เป็นกลวิธีเกี่ยวกับการเรียนการสอนโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างผู้จ้างและผู้รับจ้างในการฝึกงาน และการได้มาซึ่งทักษะบางอย่างภายใต้การควบคุมดูแลที่มีประสบการณ์

2. การฝึกเชิงสั่งสอน (Coaching) : เป็นการฝึกงานเป็นรายบุคคลแบบตัวต่อตัวโดยเพื่อนร่วมงาน ผู้ควบคุมงาน หรือผู้มีประสบการณ์

3. ชุดวิชา (Programmed Instruction) : การใช้ชุดวิชาและสื่อต่าง ๆ ที่ให้ข้อมูลย้อนกลับโดยทันทีเกี่ยวกับการเรียนรู้

4. การเรียนรู้ชี้นำตัวเอง (Self-directed Learning) : เป็นกลวิธีการเรียนการสอนที่ผู้เรียนรับผิดชอบการวางแผน ดำเนินการและประเมินผลการเรียนรู้ของตนเอง ผู้เรียนผู้ใหญ่สามารถใช้เพื่อน ครอบครัว และผู้เชี่ยวชาญทางเนื้อหาสาระเป็นทรัพยากรแหล่งเรียนรู้

5. ที่ปรึกษาหรือผู้ชี้แนะ (Mentoring) : เป็นกลวิธีการเรียนการสอนที่ประกอบด้วยผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าให้ความเอาใจใส่ดูแลผู้ที่มีประสบการณ์น้อยกว่า เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามทั้งในด้านวิชาชีพและบุคลิกภาพ

6. การนิเทศแบบคลินิก (Clinical Supervision) : เป็นกลวิธีที่จะให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับเจ้าหน้าที่หรือลูกจ้างที่มีประสบการณ์อยู่แล้วและปฏิบัติงานได้ดีตลอดเวลา กระบวนการของการนิเทศแบบคลินิกประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ (1) การประชุมก่อนการสังเกตการณ์ (2) การสังเกตการณ์และรวบรวมข้อมูล (3) การวิเคราะห์ข้อมูลและวางกลวิธี (4) การประชุม การติดตามผล (5) การประชุมเพื่อวิเคราะห์ผลสรุป ทั้ง 5 ขั้นตอนดังกล่าวเป็นกลวิธีที่จะทำให้การปฏิบัติงานดีขึ้น

7. การฝึกอบรมแบบระหว่างประจำการ (On the Job Training) : ผู้เชี่ยวชาญ

หรือผู้มีประสบการณ์จัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เข้าทำงานใหม่ในระหว่างที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนปฏิบัติงาน กลวิธีนี้จะถูกนำมาใช้ในกรณีที่งานสลับซับซ้อนและผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ที่เหมาะสมที่สุดที่จะให้ความรู้ ทักษะแห่งคนงานหรือผู้มาเป็นผู้เรียน

8. การใช้คอมพิวเตอร์เพื่อการเรียนการสอน (Computer Based Instruction) : กลวิธีนี้การเรียนการสอนจะประกอบด้วยรูปแบบการฝึก การลงมือปฏิบัติ การติว การสร้างสถานการณ์จำลอง และการแก้ปัญหาด้วยการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ กลวิธีชนิดนี้ ส่วนมากแล้วจะนำมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางไกล

9. การใช้อี-เมล์ (Electronic Mail) : เป็นกลวิธีการแลกเปลี่ยนข้อมูลโดยใช้คอมพิวเตอร์

10. การเขียน (Writing) : การเขียนในทุกลักษณะ ตัวอย่าง เช่น บทความ กลอน หนังสือ บันทึก ฯลฯ ถึงแม้ว่าการเขียนเป็นกลวิธีที่ดีมากสำหรับปัจเจกบุคคล แต่กลวิธีนี้สามารถนำมาใช้ได้สำหรับการเรียนการสอนกลุ่มบุคคลได้

จากเหตุผลดังกล่าวการฝึกอบรม หรือการจัดการศึกษาสำหรับกำสังคนในสาขาวิชาชีพจึงมีความจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสาขาวิชาชีพที่มีแนวโน้มความต้องการสูงขึ้นในอนาคต คือ สาขาวิชาอิเล็กทรอนิกส์ (มูลนิธิสถาบันการวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2543) และสาขาที่มีผู้สนใจและเป็นความต้องการของตลาดในปัจจุบันคือ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2544) ซึ่งทั้งสองสาขาเป็นสาขาที่มีแนวโน้มว่าจะใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่เสมอ ดังนั้นหากเปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้จากการทำงาน หรือประสบการณ์ทำงาน หรือจากการฝึกอบรมทางการศึกษานอกระบบด้วยแล้ว การยกระดับทักษะฝีมือแรงงานและการเพิ่มวุฒิทางการศึกษาของแรงงานจะบรรลุผลได้ไม่ยากนัก อีกทั้งยังส่งผลในทางบวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

แม้ว่าในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมากระทรวงศึกษาธิการ ได้เปิดโอกาสให้มีการเทียบโอนผลการเรียน โดยระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ที่ วก128/2538 ลงวันที่ 13 มกราคม 2538 ให้เทียบโอนผลการเรียนกับผู้ที่เรียนวิชาชีพจากหลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น จากโรงเรียนในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สามารถนำผลมาเทียบโอนเพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับนั้น ๆ ได้จากระเบียบ ดังกล่าว

ปัจจุบันมีหน่วยงานกระทรวงศึกษาธิการที่ได้ดำเนินการให้มีการเทียบโอนผลการเรียนวิชาชีพจากการศึกษานอกระบบไปสู่การศึกษานอกระบบ และการศึกษานอกระบบไปสู่การศึกษาในระบบยกตัวอย่างเช่น

1. การเทียบโอนผลการเรียนวิชาชีพจากโรงเรียนเอกชน ประเภทอาชีวศึกษาที่ใช้หลักสูตรของโรงเรียนโดยได้รับอนุมัติจากกระทรวงศึกษาธิการ และจัดเป็นการศึกษานอกระบบ ไปยังหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ การศึกษานอกโรงเรียน และหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

2. ความร่วมมือในการจัดการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ การศึกษานอกโรงเรียนระหว่างกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กับกรมการศึกษานอกโรงเรียนให้แก่ผู้ที่เข้ามาฝึกอาชีพกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน

3. การเทียบโอนประสบการณ์การทำงานเป็นหน่วยกิต การเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการอบรมวิชาชีพระยะสั้น ในโรงเรียนฝึกวิชาชีพของกรุงเทพมหานคร และวิทยาลัยสารพัดช่าง กับหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ การศึกษานอกโรงเรียน และหลักสูตรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ

ซึ่งในการปฏิบัติยังมีปัญหาและอุปสรรคอยู่มาก เพราะการเทียบโอนผลการเรียนหรือการเทียบโอนหน่วยกิตจะใช้เนื้อหาวิชาในหลักสูตรเป็นเกณฑ์ โดยการเทียบรายวิชาต่อรายวิชาที่มีเนื้อหาตรงกันประมาณร้อยละ 60 และมีจำนวนชั่วโมงเรียนที่ใกล้เคียงกันหรือเท่ากัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน, 2543)

จากการที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้บัญญัติให้มีการเทียบโอนผลการเรียนระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย คณะอนุกรรมการดำเนินการปฏิรูปการเทียบโอนผลการเรียนทุกระดับการศึกษา (2543) ได้ศึกษาและจัดทำกรอบแนวคิดการเทียบโอนผลการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้ความสำคัญและอำนาจแก่สถานศึกษาในการเทียบโอนผลการเรียน และใช้เกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรของการศึกษาในระบบเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็น โครงสร้างของหลักสูตร เวลาเรียนตามที่หลักสูตรกำหนด พื้นความรู้เดิมของผู้เรียนที่ต้องผ่านเกณฑ์ประเมินตามวัตถุประสงค์ของแต่ละหมวดวิชาหรือรายวิชา นอกจากนี้ผู้ที่ออกจากการศึกษากลางคันหรือผู้ที่ไม่สามารถเข้ารับการศึกษาในระบบ สามารถนำความรู้หรือทักษะที่ได้จากการทำงาน การประกอบอาชีพหรือการเรียนรู้ในแหล่งต่าง ๆ มาเทียบเข้าสู่ระดับการศึกษาได้ โดยต้องมีหลักฐานแสดงผลการศึกษา และผลการเรียนรู้สอดคล้องกับมาตรฐานของหลักสูตรในระดับใดระดับหนึ่ง ล้วนเป็นแนวคิดที่มุ่งสู่การศึกษาในระบบ (วีรนุช ปิณฑวนิช, 2543)

นอกจากนี้ คณะกรรมการเทียบโอนผลการเรียนของทบวงมหาวิทยาลัยและได้เสนอแนวทางและกรอบแนวคิดในการเทียบโอนผลการเรียนที่สอดคล้อง และเป็นไปในทิศทางเดียวกันกับคณะอนุกรรมการดำเนินการปฏิรูปการเทียบโอนผลการเรียนทุกระดับการศึกษา

การเทียบโอนผลการเรียนในประเทศไทย จึงอยู่ในขอบเขตจำกัดจำกัดเฉพาะ

1. ให้อำนาจแก่สถานศึกษาเป็นผู้ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนโดยยึดโครงสร้างหลักสูตร จำนวนข้อโดยที่กำหนดในหลักสูตรพื้นความรู้เดิมของผู้เรียนที่แน่นอนตายตัว ที่สำคัญต้องมีหลักฐานแบบเดิมที่แสดงการเรียนรู้ของผู้เรียนมาแสดง

2. มีข้อจำกัดด้านช่วงเวลาของความรู้ที่จะนำมาใช้เทียบโอน เช่น ผลการเรียนรู้ที่จะนำมาใช้เทียบโอนต้องมีอายุไม่เกิน 5 ปี

3. ขาดเครื่องมือการประเมินประสบการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน ทั้งจากประสบการณ์การทำงาน ประสบการณ์การเรียน

จากเหตุผลดังกล่าว จึงทำให้ผู้ที่อยู่ในตลาดแรงงานไม่สนใจที่จะศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม แต่เนื่องจากความสำคัญและความจำเป็นของการศึกษาตลอดชีวิต และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับสังคมสารสนเทศ บุคคลต้องปรับตนเองเพื่อเรียนทักษะใหม่และอาชีพใหม่อยู่เสมอ ประกอบกับสาขาวิชาอิเล็กทรอนิกส์ เป็นสาขาวิชาชีพที่มีแนวโน้มความต้องการสูงขึ้นในตลาดแรงงานทั้งปัจจุบันและอนาคต และสาขาวิชาคอมพิวเตอร์เป็นสาขาวิชาชีพที่มีผู้สนใจและเป็นความต้องการของตลาดปัจจุบัน อีกทั้งเป็นสาขาวิชามีการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ อยู่เสมอ จะทำให้การยกระดับทักษะฝีมือแรงงานโดยการเพิ่มสมรรถนะการทำงานและวุฒิทางการศึกษาจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้ที่อยู่ในตลาดแรงงานทั้งสองประเภทนี้สนใจหาความรู้เพิ่มเติม อันจะส่งผลต่อการพัฒนาระบบเศรษฐกิจและระบบสังคมของประเทศ

ดังนั้น จึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจที่จะพัฒนารูปแบบในการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพจากการศึกษาตามอัธยาศัยกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน โดยจะมีความแตกต่างกับแนวคิดการเทียบโอนผลการเรียนที่ได้มีผู้ศึกษาไว้ข้างต้น กล่าวคือ การวิจัยครั้งนี้จะให้น้ำหนักในการพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียน จากประสบการณ์การทำงาน ประสบการณ์ในสาขาวิชาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย อย่างเป็นรูปธรรม พร้อมทั้งจะได้นำเสนอแนวทางในการประเมินมาตรฐานทักษะวิชาชีพ ในสาขาวิชาคอมพิวเตอร์ และอิเล็กทรอนิกส์

วัตถุประสงค์

การวิจัยครั้งมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1) สร้างและพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัย กับการศึกษาในระบบโรงเรียน

2) สร้างและพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัยกับการศึกษานอกระบบโรงเรียน

3) สร้างและพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษา

ตามนอกระบบโรงเรียนกับการศึกษาในระบบโรงเรียน

4) เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัย กับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียนไปปฏิบัติ

ขอบเขตการศึกษา

การวิจัยครั้งนี้มี เป็นการสร้างและพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัย กับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยจะเน้นในด้านประสบการณ์ในการทำงานในสาขาวิชาคอมพิวเตอร์และสาขาวิชาอิเล็กทรอนิกส์ โดยเป็นการนำเสนอเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนที่เหมาะสมต่อไป การศึกษาครั้งนี้จึงไม่ได้เจาะลึกถึงเนื้อหาของรายวิชาและจำนวนหน่วยการเรียนที่สามารถเทียบโอนได้

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาตามอัธยาศัย หมายถึง การเรียนรู้ตลอดชีวิตจากประสบการณ์การทำงาน เช่น การเรียนรู้วิชาชีพจากแหล่งต่าง ๆ ตามความสนใจ จากเพื่อนร่วมงาน สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาหรือการเรียนรู้ที่มีความยืดหยุ่นด้านหลักสูตร เวลาเรียน ตลอดจนการวัดและประเมินผล โดยกลุ่มผู้เรียนเป็นผู้ที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งการจัดการเรียนการสอนโดยสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภาคเอกชน เช่น สมาคม หรือองค์กรวิชาชีพ สถานประกอบการ

การศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษา หรือการเรียนรู้ที่มีการกำหนดหลักสูตร เวลาเรียนและวิธีการวัดและประเมินผลที่แน่นอนตายตัว ซึ่งจัดโดยสถาบันการศึกษา เช่น วิทยาลัยอาชีวศึกษา วิทยาลัยเทคนิค สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาลัยชุมชน

ผลการเรียนสายวิชาชีพ หมายถึง ความรู้หรือประสบการณ์วิชาชีพที่ได้จากการศึกษา ตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ ประสบการณ์ในการทำงานหรือประสบการณ์วิชาชีพ การฝึกอบรมวิชาชีพ รวมทั้งการฝึกอบรมระหว่างการทำงาน

ประสบการณ์การทำงาน หมายถึง สิ่งที่ได้เรียนรู้ในทางที่ดีและเป็นประโยชน์ในการทำงาน ซึ่งการทำงานนั้น ไม่จำกัดเฉพาะการประกอบอาชีพ แต่เป็นการทำงานอื่นๆ นอกเหนือจากการประกอบอาชีพ ทั้งที่เป็นงานประจำ หรือ งานอื่นที่ได้รับมอบหมาย หรือการเรียนรู้โดยบังเอิญจากการทำงาน ประสบการณ์การทำงานในที่นี้จึงมีความหมายกว้างกว่าประสบการณ์วิชาชีพ

ประสบการณ์วิชาชีพ หมายถึง สิ่งที่ได้เรียนรู้ในทางที่ดีและได้รับจากสภาพแวดล้อมในการประกอบอาชีพใดอาชีพหนึ่งโดยเฉพาะ

รูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพ หมายถึง แนวทางและวิธีการประเมินผลการเรียนวิชาชีพจากการศึกษาตามอัธยาศัย ประสบการณ์ในการทำงาน ประสบการณ์วิชาชีพ การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน โดยหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องในรูปของคณะกรรมการเพื่อเทียบระดับสมรรถนะในการปฏิบัติงานในสาขาวิชาชีพ และเทียบโอนเป็นผลการเรียน หรือหน่วยการเรียน ตลอดจนการสะสมหน่วยการเรียนวิชาชีพและวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพนั้น ๆ จากการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ รวมทั้งการเทียบเท่ากับระดับการศึกษาระดับในระดับหนึ่ง เพื่อให้ได้รับเงินเดือนหรือค่าจ้างที่เท่าเทียมกัน

คุณวุฒิวิชาชีพ หมายถึง คุณวุฒิที่จัดให้บุคคลตามระดับความสามารถและสมรรถนะในการปฏิบัติงาน ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ตามอัธยาศัยของบุคคล สำหรับผู้ผ่านการประเมินตามที่หน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่ประเมินกำหนด

คุณวุฒิการศึกษาวิชาชีพ หมายถึง คุณวุฒิทางการศึกษาที่จัดให้บุคคลที่ผ่านการศึกษาวิชาชีพในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียน ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง

การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน หมายถึง การที่สถานประกอบการ หรือสถานประกอบการร่วมกับ สถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน และนอกระบบโรงเรียนจัดให้มีการเพิ่มความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในสถานประกอบการ

การพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียน หมายถึง การแสวงหาวิธีการประเมินรายบุคคลด้านทักษะ ความรู้ ประสบการณ์และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในการทำงานอย่างเที่ยงตรง เป็นระบบ เพื่อให้การรับรองความรู้ด้านวิชาชีพของบุคคลนั้น ไม่ว่าบุคคลนั้นจะได้ความรู้มาจากประสบการณ์การทำงาน การประกอบอาชีพหรือจากการศึกษาในสถานศึกษาที่จัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียนก็ตาม

มาตรฐานทักษะวิชาชีพ หมายถึง การกำหนดสิ่งที่บุคคลต้องทำเพื่อแสดงว่ามีสมรรถนะหรือมีทักษะในการทำงานนั้น ๆ วิธีการกำหนดมีดังนี้

1) กำหนดจุดมุ่งหมายหลักของวิชาชีพนั้น

2) รวบรวมข้อมูลความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับวิชาชีพนั้น

3) กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงานสำหรับเป็นเกณฑ์การพิจารณาการปฏิบัติงาน

มาตรฐานวิชาชีพอิเล็กทรอนิกส์ หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบุคคลที่มีประสบการณ์การเรียนรู้ จากการทำงานด้านอิเล็กทรอนิกส์ หรือจากการเรียนในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือนอกระบบโรงเรียน รวมกับประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเองหรือจากการทำงาน

มาตรฐานทักษะวิชาชีพคอมพิวเตอร์ หมายถึง ข้อกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของบุคคลที่มีประสบการณ์การเรียนรู้จากการทำงานด้านคอมพิวเตอร์ หรือจากการเรียนในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาในระบบโรงเรียน หรือนอกระบบโรงเรียน รวมกับประสบการณ์ที่ได้จากการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือจากการทำงานเพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินผลของผู้ขอรับการประเมิน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1) ได้รูปแบบในการประเมินผลการเรียนวิชาชีพจากการศึกษาตามอัธยาศัย

ประสบการณ์ในการทำงาน ประสบการณ์วิชาชีพ การฝึกอบรมระหว่างการทำงาน เพื่อเทียบระดับสมรรถนะและมาตรฐานทักษะในการปฏิบัติงานในสาขาวิชาคอมพิวเตอร์และอิเล็กทรอนิกส์ และเทียบโอนเป็นผลการเรียน หรือหน่วยการเรียน ตลอดจนการสะสมหน่วยการเรียนวิชาชีพและวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพนั้น ๆ จากการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในระบบ และการศึกษานอกระบบ และเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพในสาขาวิชาอื่น ๆ ต่อไป

2) ได้รูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัยกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อเป็นทางเลือกให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการเทียบโอนผลการเรียน นำไปปฏิบัติจริง

3) ได้ข้อสรุปปัญหาและอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับการนำรูปแบบการเทียบโอนผลการเรียนสายวิชาชีพระหว่างการศึกษาตามอัธยาศัยกับการศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อนำเสนอให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง